

Những thách thức về bảo vệ quyền sở hữu trí tuệ trong thương mại điện tử ở Việt Nam

Nguyễn Thanh Hà
Công ty SB Law

Bảo hộ quyền sở hữu trí tuệ trong thương mại điện tử (TMĐT) giữ một vị trí quan trọng đối với sự phát triển, thành công của các doanh nghiệp, bởi trong thị trường “mở” này mọi đối tượng đều có thể tham gia giao dịch, và việc làm giả, làm nhái thương hiệu, sản phẩm trở nên khá dễ dàng. Giống với nhiều quốc gia đang phát triển trong thời đại kỹ thuật số, ở nước ta, nhu cầu giữ gìn thương hiệu, bản quyền cũng như ký kết các hợp đồng sử dụng tài sản trí tuệ cho các doanh nghiệp đang đặt ra cấp thiết. Đây cũng là trách nhiệm của các cơ quan quản lý nhà nước có liên quan.

Đặt vấn đề

Việt Nam đang bước vào kỷ nguyên cách mạng công nghiệp 4.0, với trí tuệ nhân tạo, sản xuất thông minh... Cùng với sự phát triển mạnh mẽ của công nghệ, bên cạnh thị trường truyền thống, hoạt động kinh doanh diễn ra ngày càng nhiều trong môi trường TMĐT. Ai cũng biết, TMĐT mang lại rất nhiều lợi ích, giúp con người tiết kiệm thời gian, công sức, chi phí, nhưng môi trường kinh doanh này cũng phải đối mặt với nhiều thách thức, trong đó có vấn đề bảo hộ, thực thi quyền sở hữu trí tuệ. Ngày nay, với nền kinh tế số, điển hình là các sàn TMĐT ngày càng phát triển, đã tạo điều kiện cho cá nhân, tổ chức bày bán các sản phẩm, dịch vụ trên cơ sở quyền sở hữu trí tuệ và quyền cấp giấy phép sử dụng, ví dụ

như: băng nhạc, phim ảnh, phần mềm, bản vẽ thiết kế, giáo trình đào tạo... Bản chất mỗi tài sản sở hữu trí tuệ là một tài sản mà chủ sở hữu có thể buôn bán, trao đổi với người khác dưới dạng bằng sáng chế (patent) hay cấp giấy phép sử dụng (license) mà không cần kèm theo hàng hóa hay dịch vụ hữu hình. Trong nhiều trường hợp, tài sản sở hữu trí tuệ là thành phần giá trị chính của việc giao dịch.

Trong nền TMĐT, chúng ta có những công ty dịch vụ Internet cung cấp phần mềm, mạng lưới, chip vi mạch, đường truyền, bộ chuyển mạch...; những công ty khai thác Internet vào mục đích thương mại thể hiện trên mỗi thương hiệu trực tuyến. Có thể nói, bản thân các tài sản sở hữu trí tuệ là đối tượng giao dịch của

TMĐT, vì vậy việc bảo hộ quyền sở hữu trí tuệ đồng nghĩa với việc bảo đảm an toàn cho các hoạt động TMĐT. Bất cứ hình thức xâm phạm nào đến các quyền sở hữu trí tuệ trong TMĐT đều làm cho việc kinh doanh của doanh nghiệp, tổ chức, cá nhân bị tổn hại về mặt lợi ích.

Những thách thức đặt ra

Trong điều kiện nền kinh tế thương mại ngày càng phát triển, cùng với sự gia nhập Tổ chức Thương mại thế giới (WTO) và việc ký kết các thỏa thuận thương mại song phương hay đa phương với các nước và các khối, Việt Nam đã chấp nhận tham gia Hiệp định về các khía cạnh thương mại liên quan đến quyền sở hữu trí tuệ, gọi tắt là TRIPs. Với những bước tiến như vậy,

chắc chắn tiềm năng giao thương dựa trên nền tảng TMĐT sẽ ngày càng phát triển vượt bậc, đồng nghĩa với việc những thách thức xuất hiện và đặt ra cho Việt Nam đối với việc bảo hộ quyền sở hữu trí tuệ trong TMĐT ngày càng lớn.

Thách thức về khâu xử lý vi phạm quyền sở hữu trí tuệ trong TMĐT

Thực tế, hành vi xâm phạm quyền sở hữu trí tuệ trong TMĐT có thể chia thành các dạng hành vi sau: xâm phạm quyền sở hữu trí tuệ trong môi trường TMĐT, cạnh tranh không lành mạnh liên quan tới tên miền, quảng cáo hàng hóa xâm phạm quyền sở hữu trí tuệ. Có thể xác định được hành vi xâm phạm, nhưng việc xử lý xâm phạm quyền sở hữu trí tuệ không đơn giản do hiện còn một số khó khăn, vướng mắc. Điển hình như hành vi vi phạm quyền tác giả, do đặc tính vô hình của quyền tác giả, trong khi đó phạm vi của Internet là vô hạn nên các trang web thường xuyên đưa những ấn phẩm, sách báo, truyện, phim ảnh... lên mạng Internet để rao bán dù không được cho phép của chủ thể quyền. Đối với những sản phẩm mang quyền sở hữu công nghiệp cũng tương tự như vậy.

Cái khó ở đây là: khó trong xác định tổ chức, cá nhân vi phạm; khó trong thu thập chứng cứ, xác định giá trị hàng hóa xâm phạm... Không ít trường hợp các cơ quan chức năng nhận được thông tin, đến địa điểm được quảng cáo trên mạng để xử lý thì không tìm thấy. Bởi lẽ TMĐT là một thị trường quá mở, điều đó khiến người tham gia

cũng khó có thể phân biệt đâu là đối tượng giả, đối tượng thật, đâu là thông tin chính gốc, đâu là thông tin làm nhái. Nó chính là kẽ hở cho các đối tượng vi phạm bản quyền và tác quyền, vi phạm quyền sở hữu công nghiệp mà nhiều nhất là nhãn hiệu và tên thương mại.

Thách thức về nhận thức của tổ chức, cá nhân tham gia giao dịch quyền sở hữu trí tuệ trong TMĐT

Có một thực tế là nhận thức về quyền sở hữu trí tuệ của các doanh nghiệp, tổ chức, cá nhân khi tham gia giao dịch TMĐT còn hạn chế. Một trong những vụ việc thực tiễn nổi tiếng như một lời cảnh tỉnh đầu tiên cho các doanh nghiệp về tầm quan trọng của việc bảo hộ quyền sở hữu trí tuệ trong TMĐT, đó là vụ tranh chấp tên miền của thương hiệu Cà phê Trung Nguyên xảy ra vào những năm đầu thế kỷ XXI.

Cụ thể, khi Cà phê Trung Nguyên đăng ký tên miền *trungnguyen.com.au* tại Australia thì tên miền này đã được một doanh nghiệp cà phê khác tại Việt Nam đăng ký để bán cà phê. Truy cập vào địa chỉ trên dẫn đến website phân phối trực tuyến các sản phẩm mang thương hiệu Highlands coffee của Công ty Cổ phần quốc tế Việt Thái đặt trụ sở tại Việt Nam. Vụ tranh chấp nổi tiếng của một trong những thương hiệu cà phê bậc nhất ở Việt Nam này đã khiến các doanh nghiệp tỉnh ngộ, nhận ra tầm quan trọng của việc bảo hộ quyền sở hữu trí tuệ trong TMĐT.

Trước vụ việc này và thậm chí cho đến nay, vẫn còn khá nhiều tổ chức, cá nhân, doanh nghiệp chưa thấy được tầm quan trọng của việc đăng ký bảo hộ quyền sở hữu trí tuệ đối với sản phẩm, thương hiệu, tên miền của mình. Trên thực tế, những nguyên nhân vi phạm là do thiếu hiểu biết cả từ phía doanh nghiệp và người vi phạm, dẫn tới không ít vụ việc xảy ra rất đáng tiếc. Sự chủ quan đã khiến rất nhiều doanh nghiệp lao đao vì thương hiệu của mình bị người khác bắt chước, rồi tiếp sau đó là những kiện tụng kéo dài gây tốn kém về thời gian và kinh phí, trong khi trên thực tế họ có thể phòng tránh ngay từ đầu.

Thách thức về chính sách, pháp luật quy định về quyền sở hữu trí tuệ trong TMĐT

Kể từ khi Luật Sở hữu trí tuệ được Quốc hội thông qua năm 2005 (Luật Sở hữu trí tuệ số 50/2005/QH11) và tiếp đó là Luật Sở hữu trí tuệ số 36/2009/QH12, có không ít vấn đề về sở hữu trí tuệ được đề cập. Cùng với đó, năm 2013, Nghị định số 99/2013/NĐ-CP về quy định xử phạt vi phạm hành chính trong lĩnh vực sở hữu công nghiệp được ban hành và tại Điều 10 của Nghị định đã quy định về xử lý hành vi xâm phạm quyền trên Internet. Tiếp đó là Thông tư liên tịch số 14/2016/TTLT-BTTTT-BKHCN giữa Bộ Khoa học và Công nghệ và Bộ Thông tin và Truyền thông hướng dẫn trình tự, thủ tục thay đổi, thu hồi tên miền vi phạm pháp luật về sở hữu trí tuệ... Đặc biệt, năm 2019, Luật Sở hữu trí tuệ số 42/2019/QH14 đã chú trọng hơn

■ **Diễn đàn Khoa học và Công nghệ**

đến vấn đề sở hữu trí tuệ trong môi trường TMĐT. Tuy nhiên, những quy định trong bộ Luật vẫn chưa chú trọng sâu đến việc bảo hộ sở hữu trí tuệ trong TMĐT theo cách nào, trình tự thủ tục ra làm sao, các chế tài áp dụng cho vấn đề này như thế nào.

Một vài kiến nghị

Để khắc phục tình trạng trên, trước tiên, các cơ quan có thẩm quyền nói chung và Cục Sở hữu trí tuệ nói riêng, cần tiếp tục nghiên cứu đề xuất, bổ sung đầy đủ những quy định pháp lý về sử dụng đối tượng quyền sở hữu trí tuệ trong môi trường TMĐT, bổ sung quy định pháp luật coi việc thực thi quyền sở hữu trí tuệ trong môi trường mạng Internet như ở môi trường thực, bổ sung các chế tài thực thi trong môi trường giao dịch điện tử...

Nâng cao nhận thức cho các đối tượng tham gia giao dịch TMĐT là rất quan trọng. Cần đưa ra các khuyến cáo rộng rãi, nếu phát hiện trường hợp người sử dụng mạng có hành vi vi phạm thông qua dịch vụ mạng, chủ sở hữu quyền có quyền thông báo cho nhà cung cấp dịch vụ Internet và đề xuất các biện pháp khắc phục cần thiết như xóa bỏ, hạn chế truy cập hoặc ngắt kết nối...

Nâng cao năng lực của cơ quan thực thi quyền sở hữu trí tuệ, các doanh nghiệp, chủ thể quyền sở hữu trí tuệ là những biện pháp bảo vệ quyền sở hữu trí tuệ trong môi trường số hiệu quả và tích cực nhất. Cùng với đó, tiếp tục hoàn thiện chính sách, pháp

luật để sao cho phù hợp với thực tiễn. Có thể tiếp thu, học hỏi kinh nghiệm của nước ngoài để hoàn thiện hệ thống pháp luật Việt Nam, giúp các doanh nghiệp, tổ chức và cá nhân hạn chế những rủi ro và sẵn sàng đương đầu với thách thức trong việc đăng ký bảo hộ quyền sở hữu trí tuệ trên sàn TMĐT.

Pháp luật quốc tế ngay từ trước khi quy định cụ thể tại các bộ luật gốc về sở hữu trí tuệ trong TMĐT đã luôn có những biện pháp phòng tránh tối đa việc xâm phạm. Việt Nam cần học hỏi các nước bạn về việc hoàn thiện Luật Sở hữu trí tuệ. Trước tiên cần phải quy định chi tiết, cụ thể hơn về cách thức, trình tự, thủ tục thực hiện bảo hộ sở hữu trí tuệ trong TMĐT. Bên cạnh đó, cần thêm mới và làm rõ cách bảo hộ, cách tìm kiếm thông tin về sở hữu trí tuệ đã được đăng ký, cách quản lý và giám sát TMĐT, các chế tài sẽ áp dụng khi xảy ra các vấn đề vi phạm. Bảo hộ sở hữu trí tuệ trong TMĐT không phải là một vấn đề dễ dàng, vì vậy cũng cần ban hành thêm nhiều nghị định, thông tư hướng dẫn và phải thường xuyên cập nhật, bổ sung, sửa đổi những quy định liên quan đến vấn đề này.

Ví dụ như về vấn đề thực thi quyền sở hữu trí tuệ trong TMĐT, chúng ta có thể học hỏi kinh nghiệm từ Nhật Bản, một nước có nền kinh tế hàng đầu trên thế giới. Nhật Bản đã thiết lập các tiêu chuẩn bảo vệ quyền sở hữu thông qua biện pháp biên giới cao hơn so với Hiệp định TRIPS. Hiệp định TRIPS không yêu cầu

các nước thành viên có nghĩa vụ áp dụng biện pháp biên giới đối với hàng hóa xuất khẩu. Tuy nhiên, theo quy định của Luật Hải quan Nhật Bản, hàng hóa xuất và nhập khẩu đều là đối tượng áp dụng của biện pháp biên giới. Mặt khác, Hiệp định TRIPS chỉ quy định áp dụng biện pháp biên giới đối với đối tượng là nhãn hiệu hàng hóa và quyền tác giả. Trong khi đó, pháp luật Nhật Bản mở rộng đối tượng bảo hộ đối với các loại đối tượng quyền sở hữu trí tuệ khác như quyền đối với cây trồng, quyền đối với sáng chế, chỉ dẫn địa lý hay kiểu dáng công nghiệp.

Như vậy, việc bảo hộ quyền sở hữu trí tuệ trong TMĐT giữ một vị trí quan trọng trong phát triển thị trường của doanh nghiệp. Bởi rõ ràng TMĐT đã tạo nên một thị trường “mở”, một thị trường toàn cầu, nơi tất cả các đối tượng đều có thể tham gia giao dịch, và ở đó, thương hiệu, sản phẩm của bất kỳ doanh nghiệp nào cũng được công khai, nên việc làm giả, làm nhái còn phổ biến và dễ dàng hơn cả ở ngoài thị trường sống. Điều này buộc các doanh nghiệp dù lớn hay nhỏ đều phải quan tâm thực hiện các thủ tục bảo hộ và động tác kiểm tra nhằm bảo vệ tài sản sở hữu trí tuệ của mình, trong đó cần đặc biệt quan tâm đến thương hiệu, bản quyền, và việc ký kết các hợp đồng sử dụng tài sản sở hữu trí tuệ ✍